

OCENE
RECENSIONI
REVIEWS

Dragana Antonijević: STRANAC OVDE, STRANAC TAMO. Antropološko istraživanje kulturnog identiteta gastarbajtera. Srpski genealoški centar Beograd, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerze v Beogradu, Beograd 2013, 355 strani.

Knjiga *Tujec tukaj, tujec tam. Antropološko raziskovanje kulturne identitete gastarbajterjev* Dragane Antonijević podaja celovit prikaz sodobnega multi-metodološkega pristopa na področju antropologije migracij. V uvodnih poglavjih Dragana Antonijević poda prve antropološke študije migracijskih procesov. Le-te datirajo v šestdeseta leta 20. stoletja, v osemdesetih in devetdesetih pa postajajo osrednja tema antropoloških raziskav. Antropologijo zanimajo ljudje in proces, zato avtorica poudarja pomen *etnografije izkušnje*: kdo, kako in zakaj emigrira.

Osredotoča se na kulturno-kognitivne okvirje znotraj katerih gastarbajterji – srbski migranti v zahodno-evropskih državah, predvsem Avstriji in Nemčiji delujejo zadnjih 50 let. Analizira socio-ekonomski prestiž, ki se manifestira v matičnih okoljih in njihovo potencialno vlogo v procesih modernizacije. Proces gastarbajterstva postavi v kontekst v zadnjem času zelo popularne in tudi polemične transnacionalnosti. Avtorica izpostavi dilemo: ali so gastarbajterji transmigranti? Transnacionalizem kot nova paradigma od konca 90-ih let prejšnjega stoletja pod vplivom pospešenih globalizacijskih procesov odpira nove možnosti v antropološkem kontekstu. V raziskavah migracij se odpirata dva nova pogleda na vprašanja identitete in kulturne difuzije: na eni strani je ‚način bivanja‘ (*ways of being*) na drugi strani je ‚način pripadanja‘ (*ways of belonging*). Sposobnost živeti različna življenja, dvojezičnost, ohranjanje vsaj dveh kulturnih krogov, življenje tukaj in tam. Čeprav se sklicuje na vodilne avtoritete na področju antropologije transnacionalnosti in migracija (Stevena Vertovca, Alejandra Portesa), avtorica podaja svoje specifične postopke interpretacije in opozarja, da uporaba prefiksa ‚trans‘ ne bo razrešila marginalnost in liminalnost njihove dejanske življenjske pozicije. Zato posebej konceptualizira pojem ‚gastarbajter‘ skozi naslednje postavke:

- ekonomska: revščina, nezaposlenost
- družbena: nekvalificiranost, nizka izobrazba
- ideološka: kapitalizem nasproti komunizmu/socializmu
- temporalna: začasnost
- teritorialna: tujina.

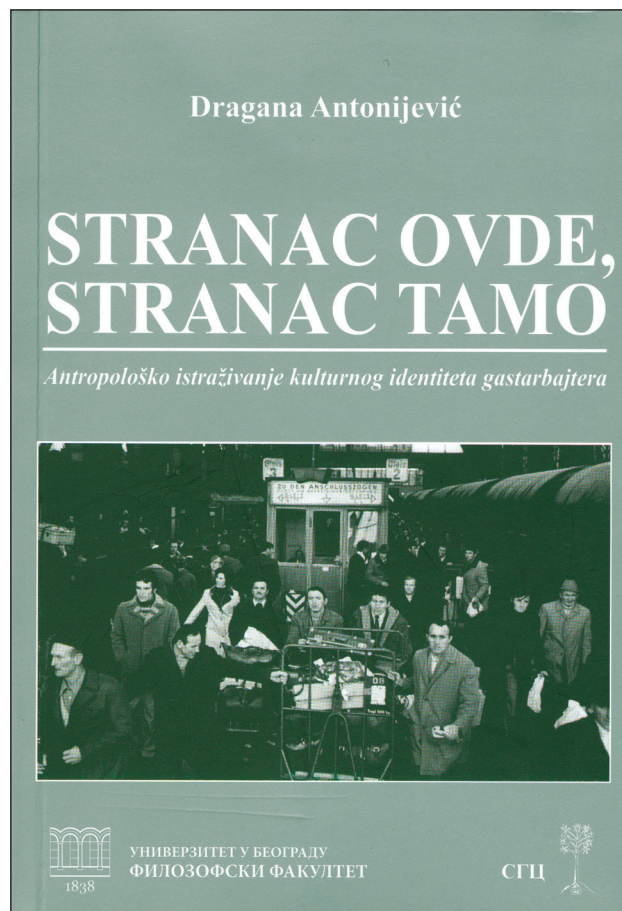
V poglavju *Igre prestiža: Ekonomsko obnašanje gastarbajterjev kot dejavnik kulturne identitete* je posebno zanimiva predstavitev tekmovalne ekonomije migrantov, pre/velike hiše in grobnice, vpadljiv videz fasad, veličina in neobičajna, pogosto kičasta dekoracija, raz-

košne poroke in krstivte. Vse to avtorica pojasni skozi neposredne primere, ki jih imenuje gastarbajterski potlač – etnografija prekomerne porabe. Ali so gastarbajterji tudi modernizatorji izvornega okolja, se sprašuje, glede na to, da je njihov vpliv prisoten ne samo v materialni kulturi, ampak tudi masovni, turbo-folk kulturi.

Relativnost začasnosti: različne dimenzije migrantskega časa je poglavje, ki bralcu ponazori različne percepcije in modele migrantskega časa. Avtorica izhaja iz teorije Saula Cwernerja in delitvi na: tuji čas, zakonski čas in asihroni čas. Slednji čas/časovna obdobja migrantom omogočajo ‚biti v stiku‘, ali povezani z novim in izhodiščnim okoljem. Drugi sklop časovnih modelov pa zajema čas spomina, kolažni in liminalni čas. Tretji sklop diasporičen in nomadski čas pride kot posledica dolgotrajnega bivanja v tujini.

Poglavje *Boljše življenje – kje? Miti o uspehu in miti o povratku kot obrazec kulturnega modela gastarbajterja* popestri z inserti iz življenjskih izpovedi prve generacije migrantov, ki so si ustvarili ‚paralelna življenja‘, oblikovali ‚translokalne družbene prostore‘, ustvarili družine in življenja v novem prostoru, gradili hiše v rojstnem kraju. Kot ilustrira eden od informantov: ‚Zdi se kot da so mislili, da bodo celo življenje imeli 30 let‘.

Zadnje poglavje *Migrantski narativi* je v celoti posvečeno gastarbajterskim življenjskim zgodbam srbskih

emigrantov v različnih evropskih državah, njihovim izkušnjam, vključevanju v novo okolje in istočasno navezanosti na rojstni kraj. Eno od izkušenj je starejši emigrant v Nemčiji predstavil takole: *„Če želiš uspeti v Nemčiji, moraš biti robot z duracell baterijami, ne z navadnimi“*.

Vrednost in inovativnost knjige je v pregledni predstavitvi teorij, terminoloških in metodoloških konceptov o sodobnih migracijah, izvirmih in avtentičnih biografskih zgodbah, predvsem v razmišljanjih o dvoumnosti zelo popularnega koncepta transnacionalnosti. Avtorica opozori na dejstvo, da omejevanje transnacionalnosti zgolj na izkušnjo migrantov v diaspori postaja nezadostno. Tukaj nastopi največja težava in sicer, da ne antropologija, ne druge družboslovne discipline še nimajo metodologije, ki bi povsem zajele in pojasnile pestrost in vse večjo razširjenost tega, kar opredeljujemo kot transnacionalne migracije. Sploh ob upoštevanju dejstva, da sodobna migracijska izkušnja ni omejena zgolj na migrante in je koncept diaspore vse manj uporaben.

Kot dodatno vrednost knjige bi opredelila številne biografske zgodbe gastarbajterjev, izseke iz življenja *tukaj in tam*, ali prej *ne tukaj ne tam*, ki vendarle opozarjajo na razširitev koncepta krajevnega poligamije kot posledice vse bolj globaliziranega vsakdanjega življenja.

Knjiga je rezultat dela na projektih: *Antropološko raziskovanje Srbije – od kulturne dediščine do moderne dobe* in *Ne tam na tukaj – Kulturna dediščina in identiteta gastarbajterske populacije*. Kritična sinteza prebrnega omogoča kreiranje lastnih pogledov in stališč do obstoječega in tudi morebitnih alternativnih predlogov za strategije razumevanje sodobnih migracijskih procesov na globalni in tudi lokalni ravni.

Vsekakor gre za študijo, ki utegne zaradi trajno aktualne problematike, ki jo obravnava pritegniti sorazmerno širok krog bralcev: v prvi vrsti seveda strokovnjake za migracijske študije in strokovnjake z različnih področij humanistike in družbenih ved, predvsem antropologe. Nenazadnje je antropološko raziskovanje kulturne identitete migrantov področje, ki bi ga kazalo v prihodnje celovito raziskovati tudi pri nas.

Karmen Medica

Dimitrij Rupel: NEGOTOVO ŽIVLJENJE 176. ČLANICE OZN. Negotovo življenje Slovencev od avstrijskega cesarja, srbskega kralja in jugoslovanskega maršala do Demosa in stricev iz ozadja; od narodnega vprašanja do nacionalne države, evropskega poslanstva in morebitnega novega koncepta. Ljubljana, Trst, Dobrava, Ljubljana 2013, Nova obzorja, d.o.o., 318 strani.

Dimitrij Rupel (1946) je ob svojih političnih oziroma diplomatskih funkcijah avtor mnogih leposlovnih in družboslovnih del ter knjig o mednarodnih vprašanjih.

Osebo doživljanje slovenske pomladi je opisal v knjigi *Skrivnost države* (1992), kot slovenski zunanji minister je zaslužen za pripravo in izdajo publikacije *Slovensko-italijanski odnosi 1880-1956 / Poročilo slovensko-italijanske zgodovinsko-kulturne komisije* (Koper-Capodistria, julij 2000) in *Bele knjige o meji med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško* (Ljubljana, 2006). V novejšem času pa je poleg podrobnega poročila o slovenskem predsedovanju Evropski uniji (Slovensko predsedovanje v ognju lastnih sil, 2009) objavil tudi obsežen prikaz slovenske diplomacije (Slovenija na svetovnem prizorišču, 2011).

Njegovo zadnje delo z nekoliko pomenljivim naslovom »Negotovo življenje 176. Članice OZN«, ki je izšlo pri Založbi Nova obzorja (2013), naj bi bilo, kot sam navaja, namenjeno osvetlitvi in kronološkemu prikazu preloženih dejanj na poti do slovenske osamosvojitve.

Svoje obsežno delo je po tematsko-kronološkem principu razvrstil v tri vsebinske sklope oziroma deset poglavij z dokaj širokim izborom slikovnih prilog in dokumentov, zemljevidov in imenskim kazalom. Že v drugem delu oziroma IV. poglavju, ko govori o mednarodnem priznanju Slovenije, hkrati nastopa že tudi kot eden najpomembnejših protagonistov slovenske pomladi in mnogokrat bralca nagovarja v prvi osebi, zato njegovo tokratno delo uvrščamo v tisto kategorijo oziroma literarno zvrst, ki je lahko za bralca zanimiva in privlačna, mestoma pa dokaj zahtevna ali celo neprijetna. Ob konglomeratu historičnega in avtobiografskega podajanja snovi je namreč težko zavzeti objektivno distanco, zlasti ko gre za avtorjevo ocenjevanje novejšega oziroma aktualnega političnega dogajanja, ki je zlasti razvidno iz poglavij tretjega sklopa njegove knjige. V tem kontekstu je morda smiselno povzeti misel, ki jo je na okrogli mizi o slovenskem zgodovinospisju po drugi svetovni vojni v zrcalu *Zgodovinskega časopisa* (Ljubljana, 8. XII. 2012) izrekel dr. E. Pelikan, »da po zgledu politike tudi v zgodovinospisju ostajamo v ideološkem spopadu za interpretacije in revizije, ki so sčasoma tudi aktualne teme slovenskih medijev; interpretacije in revizije torej, ki niso zastavljene kot vprašanje kakega »pluralizma diskurzov«, temveč so ideološko ali celo aktualno politično ter ekskluzivistično pogojene« (ZČ, 2013, 505).

Povsem razumljivo je, da je fenomen osamosvojitve leta 1991 oziroma formiranje slovenske države, spodbudil mnoge slovenske zgodovinarje srednje pa tudi starejše generacije, da so pristopili k pripravi preglednejših del o genezi slovenske države; naj kot primer navedemo dela P. Vodopivca: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države / Slovenska zgodovina od konca 18. do konca 20. stoletja* (Modrijan, 2007), J. Pleterskega: *Pravica in moč za samoodločbo. Med Meternichom in Badinterjem / Študije, razgledi, preudarki iz petnajstletja po tretji odločitvi Slovencev* (Modrijan, 2008) in S. Grande: *Mala zgodovina Slovenije* (Celjska Mohorjeva družba, 2008). Gre seveda za zgodovinska dela z utečeno zgodovinsko

metodologijo in upoštevanjem pravil zgodovinske stroke, Dimitrij Rupel pa je svoje delo napisal v večji meri kot udeleženec in protagonist prelomnega dogajanja, predvsem pa kot »zaskrbljen državljani«, zato njegovo besedilo ne razkriva le manj znanih in neznanih dogodkov na težki in trnovi poti do slovenske državnosti, temveč tudi napovedi glede prihodnosti.

Avtor prehojeno pot od narodne ideje oziroma formiranja slovenskega naroda in njegovega političnega programa (1848/49) pa do plebiscita in razglasitve neodvisnosti (25. VI. 1991), definira kot »pripravljalna dejanja«, ki naj bi se pričela že v zadnjem obdobju habsburške monarhije oziroma prve svetovne vojne z majniško deklaracijo (1917) in se zaključila z drugo majniško deklaracijo leta 1989. Celoten zgodovinski tok dogajanja in procesov tako umešča v poglavja prvega sklopa, kjer izpostavlja problematiko Slovencev kot narodni problem z dogajanja, ki so razpeta med propadom Avstro-Ogrske, formiranjem Kraljevine SHS do tridesetih let 20. stoletja z vzponom fašizma in nacizma, kakor tudi integralnega jugoslovanstva in razvojem slovenskega narodnega vprašanja v predvojnem obdobju. Po kronološko-tematskem principu avtor v drugem poglavju z naslovom »Slovenci kot junaki«, analizira dogajanje v jugoslovanskem prostoru v letih 1941-1945 s poudarkom na OF in zunajsodnih pobojih leta 1945, tržaškem vprašanju,

kakor tudi na vprašanjih povezanih s Pariško mirovno konferenco (1947) in Informbirojem (1948). V časovnem zaporedju s prikazom osrednjih dogodkov v petdesetih, šestdesetih in sedemdesetih letih, s Titovo smrtjo 4. maja 1980 zaključuje svoj zgodovinski pregled, v katerem izpostavlja jugoslovansko krizo in slovensko pomlad ter ob koncu povzame najpomembnejše etape v obdobju med prvo in drugo majniško deklaracijo.

V poglavjih drugega sklopa z naslovom »Mednarodno priznanje«, se ob dogajanju v kritičnem in prelomnem obdobju 1989-1991, pred bralcem razgrinja marsikaj tistega, kar širši javnosti doslej ni bilo poznano, saj je bilo skrito v diplomatskem zakulisju tako domačega kot mednarodnega prostora, in marsikaj tega zabeleženega ob stikih in pogovorih s pomembnimi politikami in diplomati tistega časa le v njegovi beležnici.

V poglavjih »Raztresena in zbrana Slovenija«, se avtor na določen način znova vrača na vprašanje preddržavnih konceptov oziroma državotvorne miselnosti od sredine 19. stoletja prek Dolomitske izjave do Titove Jugoslavije, slovenske pomladi in osamosvojitve, pri tem pa kot ključna elementa izpostavlja izid 57. številke Nove revije (1987) in formiranje Demokratične opozicije Slovenije (Demos), kot zadnjega dejanja slovenskega kulturnega sindroma, torej nadomeščanja politike s kulturo. Obdobje 1989-1992 opredeljuje kot čas zbranosti, ko so si Slovenci ustvarili samostojno državo. Le-ta naj bi se, kot navaja, posrečila v posebnem zgodovinskem trenutku, v katerem so se ujele na eni strani »objektivna« izčrpanost komunističnih oz. socialističnih konceptov, po drugi strani pa »subjektivna« slovenska zbranost in presenetljiva enotnost, ki so jo spodbudili dotlej – v socialistični stvarnosti – bolj ali manj skriti in zapostavljeni, vendar duhoviti in daljnovidni posamezniki. Avtor v tem poglavju podaja tudi zanimiva in pronicljiva razmišljanja o odnosu Slovencev do lastne države in vzrokih za pogostoma kritičen ali celo odklonilen odnos do nje.

Pri mnogih definicijah in ocenah posameznih osebnosti in dogajanja na poti do osamosvojitve, je tudi sam pogostoma polemičen in kritičen, kar pa ne zmanjšuje pomena njegovega dela, saj prinaša veliko novih pogledov in detajlov, ki so bili doslej širši javnosti manj ali docela neznani. Svoje delo je napisal kot univerzitetni profesor, diplomat in politik, predvsem pa kot udeleženec prelomnega dogajanja, ki je oblikovalo našo državnost.

Salvator Žitko

